

حق مؤلف در عصر رقومی؛ تأکید بر عناصر زنجیره اطلاعات

فصلنامه اطلاع رسانی. دوره ۱۶، شماره ۴۳

تألیف: مهدی صفری

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی

دانشگاه تهران

کلید واژه‌ها: «حق مؤلف» «نظام‌های مدیریت حق مؤلف» «فقر اطلاعاتی» «استفاده» «منصفانه» «عناصر زنجیره» اطلاعات «شناسه» اشیای رقومی

چکیده:

پیشرفت‌های شگفت‌آور در فناوری اطلاعات که امکان ذخیره، پردازش و انتقال بسیار سریع اطلاعات را فراهم کرده و همچنین گسترش روزافزون شبکه‌های رایانه‌ای پیوسته در خدمات اطلاع رسانی، «حق مؤلف» و «مالکیت معنوی» آثار را را در بحرانی جدی قرار داده است. این بحران دامنگیر تمامی عناصری که به نحوی در زنجیره اطلاعات درگیر هستند، خصوصاً عناصر اصلی زنجیره اطلاعات، یعنی مؤلفان و پدیدآوردندگان، ناشران، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی و استفاده‌کنندگان نهایی نیز شده است. روش‌های فنی در برخورد با این بحران که تمرکز شدیدی بر حفاظت از اطلاعات دارند، شکاف بین فقرای اطلاعاتی و اغنیای اطلاعاتی را عمیق‌تر خواهند کرد. لزوم توجه به مسائلی چون «استفاده منصفانه» یا «برخورد منصفانه» به عنوان راهکاری برای برقراری تعادل بین حفاظت از اطلاعات و دسترسی به اطلاعات و همچنین تجدیدنظر در قوانین حق مؤلف و سازگار کردن آن با نیازهای جدید، از مسائل دیگر حق مؤلف در عصر رقومی است.

مقدمه

انگلستان نخستین کشوری بود که در سال ۱۷۰۹ حقوق مؤلف را به موجب «قانون حق مؤلف» تحت حمایت قانون درآورد (۱۷، ص ۹۷). از آن زمان تاکنون قوانین و قراردادهای بسیاری درباره حق مؤلف تصویب شده‌اند و به میزان زیادی در حل مشکلات مربوطه موفق بوده‌اند. اما با ورود به عصر رقومی، به نظر می‌رسد که قوانین سنتی حق مؤلف در برخورد با نیازهای جدید با مشکلات زیادی همراه‌اند. در زیر به بررسی شمه‌ای از این مشکلات در عناصر اصلی زنجیره اطلاعات، یعنی مؤلفان، ناشران، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی و استفاده‌کنندگان نهایی پرداخته می‌شود و سپس برخی از راهکارهای فنی در برخورد با حق مؤلف در محیط رقومی و در نهایت، تأثیر این روش‌ها بر فقر اطلاعاتی و اهمیت استفاده منصفانه مورد اشاره قرار می‌گیرند.

مؤلفان و پدیدآوردندگان

مؤلفان و پدیدآوردندگان، خالقین اصلی مالکیت معنوی هستند و بدون آن‌ها حق مؤلفی وجود ندارد که محافظت شود (۲، ص ۲۸۴). طبق ماده شش «قرارداد برن»، پدیدآوردندگان و مؤلفان علاوه بر حقوق اقتصادی که قابل انتقال اند، دارای حقوق اخلاقی نیز هستند که بر اساس حقوق اخلاقی، مؤلف حق ادعای «ولایت» (۱) بر اثر و اعتراض به هرگونه تغییر شکل، تحریف و هرگونه اعمال موهن در رابطه با اثر که به حیثیت و اعتبار او صدمه می‌زند را دارد. حقوق اخلاقی صریحاً به مؤلف اثر اعطا می‌شوند نه به ناشر یا شخص ثالث دیگر. پس واضح است که رقومی کردن آثار خطر تجاوز به حقوق

اخلاقی مؤلف را دارد (۶، ص ۱۲). زیرا یکی از مهم‌ترین خصوصیت‌های اطلاعات در محیط رقومی، «شکل پذیری» (۲) و قابلیت بالای تغییر شکل آثار است و این با علایق مؤلفان نسبت به عدم تغییر شکل آثارشان سازگار نیست (۱۰). چنانچه آقای «ری وال» (۳) در مورد حق مؤلف آثار در شکل الکترونیکی می‌گوید: «شکل الکترونیکی فی ذاته هیچ گونه حق مؤلفی مانند آنچه که در مورد صفحات چاپی به کار می‌رود، ندارد، بلکه صرفاً یک نوشتار الکترونیکی است که فقط دارای حق مؤلف محتوا است، (۱۳، ص ۵۶).

از مسائل مهم دیگر در محیط رقومی این است که امکان می‌دهد آثاری خلق شوند که به سادگی نمی‌توان برای آن‌ها مؤلف انسانی تعیین کرد. مثلاً برخی برنامه‌های رایانه‌ای به استفاده‌کنندگان امکان می‌دهند که موسیقی، عکس و متون ساده را ایجاد کنند، یا برنامه‌هایی بطور خودکار، اطلاعاتی را ردیابی، و پایگاه اطلاعاتی خاصی را ایجاد و اطلاعات را در آن ثبت می‌کنند. مسلماً این گونه آثار، مخلوق مستقیم افرادی که برنامه‌های رایانه‌ای را تولید کرده‌اند نیستند. پس پدیدآورندگان این آثار چه کسانی هستند؟ پاسخ به این سؤال، ساده نیست. این گونه آثار مشکلاتی را در رابطه با مؤلف و قانون حق مؤلف به وجود آورده‌اند، چون این قانون همیشه این طور فرض کرده که آثار قابل حمایت، پدیدآورندگان انسانی خواهند داشت که مسئول محتویات اثر هستند (۱۰).

ناشران و تولیدکنندگان منابع

بازیگر دیگر در زنجیره اطلاعات، ناشر است. ناشران آنچه را که باعث خلق مالکیت معنوی گردیده، می‌گیرند و در بین مردم انتشار می‌دهند. ناشران را بطور کلی به سه گروه می‌توان تقسیم کرد، که با توجه به خصوصیاتشان، در مدیریت حق مؤلف نیز علایق متفاوتی دارند: ناشران دانشگاهی و انجمن‌های علمی که هدف اصلی و اولیه این ناشران اشاعه اطلاعات و هدف ثانویه آن‌ها کسب درآمد هستند، اما کار خود را با همکاری مجامع انجمن‌های علمی انجام می‌دهند و در آخر، ناشران تجاری که به معنای وسیع در حوزه سرگرمی و تفریحات فعالیت می‌کنند و هدف اصلی آن‌ها کسب سود و درآمد است (۲، ص ۲۸۴). پس می‌توان گفت که ناشران بطور کلی در کار نشر اهداف اقتصادی را مدنظر دارند. با ورود به عصر رقومی و توسعه روزافزون شبکه‌های پیوسته (۴). ناشران نیز وارد فضای جدیدی شده‌اند. آن‌ها باید بیش‌تر از همه به امنیت اثر اهمیت بدهند، زیرا از زمان نشر یک اثر به صورت پیوسته، در چند هزارم ثانیه می‌توان از آن نسخه‌برداری کرد و دسترسی به چنین اثری نیز بسیار ساده خواهد بود، که نتیجه آن تکثیر غیرمجاز میلیون‌ها اثر کاملاً مشابه در شکل الکترونیکی است. پیش از این، دزدی انتشاراتی و سرقت اطلاعاتی هرگز چنین آسان نبوده است (۱۵، ص ۳۵۰).

سرقت اطلاعاتی در شبکه‌ها، از نقطه نظر ناشران از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است، زیرا علاوه بر ضرر و زیان‌های مالی و اقتصادی برای آن‌ها، باعث جلوگیری از انتشار اطلاعات باارزش بر روی شبکه‌ها و تا اندازه‌ای بر روی رسانه‌های قابل حمل و تکثیر مانند دیسک‌ها و دیسک‌های فشرده شده است، تا آنجا که تلاش برای تدوین فنون امنیتی با ابداع روش‌های نوین و کارآمد نشر الکترونیکی همگام شده است. آنچه که ناشران در حوزه سرقت اطلاعات از آن واهمه دارند، علاوه بر زیان‌های اقتصادی، مسایل اخلاقی نیز هست. محیط رقومی توانایی‌هایی بیش از بازتولید صرف اطلاعات دارد و می‌توان با آن، اطلاعات را تغییر شکل داد و به جای دیگری منتقل کرد که نتیجتاً ممکن است استفاده‌کننده، آن را مصنوع اصلی ناشر قلمداد کند که این امر، به زیان اعتبار و آبروی ناشر تمام می‌شود (همان، ص ۳۵۲-۳۵۱).

برخی مواقع کتابخانه‌ها با این دید به نشر رقومی نگاه کرده‌اند که این نوع نشر، هزینه‌های آن‌ها را، خصوصاً در رابطه با اشتراک نشریات علمی کاهش می‌دهد (۱۱، ص ۳۱۷). اما نشر هنوز مستلزم هزینه‌های بسیار مهمی است که این هزینه‌ها باید از طریق درآمد‌های ناشران بازیافت شوند و شیوه این بازیافت باید در حقوق مالکیت معنوی به خوبی تعریف شده باشد (۴، ص ۱۳۴۷). برای بازیافت این هزینه‌ها و کسب درآمد، ناشران و تولیدکنندگان منابع از شیوه‌های قیمتگذاری متفاوتی استفاده کرده‌اند. ناشران مواد چاپی، اینگونه مواد را از طریق «قیمتگذاری واحدی» (۵) و اشتراک مجله می‌فروختند که این روش، قابلیت پیش‌بینی و در نتیجه بودجه‌بندی را دارد. با ورود نظام‌های پیوسته، روش «قیمتگذاری

واحدی» مناسبت خود را از دست داد و «قیمتگذاری میزان استفاده» (۶) بر اساس زمان اتصال به وجود آمد. با وجود حل کردن برخی از مشکلات، این روش قابلیت پیش‌بینی و بودجه‌بندی را نداشت. با گسترش دیسک‌های نوری، روش «قیمتگذاری ثابت» (۷) پدید آمد که نقص آن، تعیین هزینه واقعی بود، یعنی آنقدر بالا که هزینه‌های تولیدکنندگان منابع را جبران کند و آنقدر پایین که برای مشترکین و خریداران جاذبه داشته باشد. در حال حاضر ناشران و تولیدکنندگان منابع نیاز به الگوها و روش‌های جدید، موثر و مناسب در قیمتگذاری دارند. این امر از نقطه نظر حق مؤلف موelf بسیار اهمیت دارد (۱۸، ص ۲۳۲-۲۳۱)، زیرا دزدی انتشاراتی یک واکنش سنتی بازار به فرآورده‌های گرانقیمتی است که با وجود قیمت بالا، بازار کمی دارند، اما به راحتی می‌توان آن‌ها را تکثیر کرد و در نتیجه با قیمت اندکی که خواهند یافت بازار بسیاری می‌یابند (۱۵، ص ۳۵۰).

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

کتابخانه‌ها واسطه‌های اطلاعاتی هستند که مقادیر عظیمی از اطلاعات را جمع‌آوری و ذخیره می‌کنند و در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌دهند. به‌طور سنتی کتابخانه‌ها واسطه‌های اطلاعاتی منفعلی بوده‌اند که اطلاعات را گردآوری، ساماندهی و ذخیره می‌کرده‌اند، اما استفاده‌کنندگان نهایی را در استفاده از آن‌ها رها می‌ساخته‌اند. ولی در حال حاضر کتابخانه‌ها در حال تبدیل شدن به واسطه‌های اطلاعاتی فعالی هستند که با خدماتی چون «خدمات تحویل مدرک»، «اشاعه‌گزیده اطلاعات» (۸)، «خدمات آگاهی‌رسانی جاری» (۹) و غیره، در پی این هستند که مجموعه‌هایشان را هر چه بیش‌تر دسترس‌پذیر کنند (۲، ص ۲۸۵).

از طرف دیگر کتابخانه‌ها در موقعیت بی‌نظیری به عنوان حافظان مواد مشمول حق مؤلف قرار دارند. آن‌ها از این گونه مواد مواد نگهداری می‌کنند و به دیگران امکان استفاده از آن‌ها را می‌دهند و این امر، مسئولیت‌های ویژه‌ای را برای کتابداران و اطلاع‌رسانان به وجود می‌آورد. آنان با استفاده از این مواد به حرفه خود جامه عمل می‌پوشانند؛ پس باید در ضمن این که حقوق و نیازهای استفاده‌کنندگان را مورد توجه قرار می‌دهند، هر اقدامی را برای حفاظت از حق مؤلف انجام دهند (۳، ص ۱۲۳).

استفاده‌کنندگان کتابخانه‌ها اغلب افرادی هستند که نه مایل به خرید اطلاعات هستند و نه قدرت خرید اطلاعات را دارند و کتابخانه‌ها به عنوان واسطی میان ناشر و جستجوگر اطلاعات عمل می‌کنند (۶، ص ۲۴۳). اما با ورود به عصر رقومی و رواج شبکه‌های پیوسته، آیا «امانت دادن» به استفاده‌کننده، که از خدمات اصلی کتابخانه‌ها بوده، با معنا است؟ به گفته «گراهام پ. کورنیش»، «علائم رایانه ای» (۱۰) امانت داده نمی‌شوند، بلکه فقط منتقل می‌شوند. پس چگونه مفهوم امانت‌دادن در محیط شبکه‌های رقومی معنا پیدا می‌کند؟ امانت‌دادن به معنای اجازه استفاده از چیزی توسط یک فرد و در همان زمان، محروم کردن مالک اصلی از دسترسی به همان شیء است. اما ناگفته پیداست که این امر در محیط شبکه‌های رقومی کاملاً امکان‌ناپذیر است (۳، ص ۱۲۵).

در محیط رقومی و دسترسی به اطلاعات و استفاده از آن با مناسبات اقتصادی پذیرفته خواهد شد، که این مسئله برای برخی افراد، مانعی در سرراه دسترسی به اطلاعات خواهد بود و کتابخانه‌ها نیز به دلایل اقتصادی و مالی ممکن است دسترسی به آن را محدود یا ناممکن کنند (۱۶، ص ۲۴۴).

با ظهور انتشارات الکترونیکی پیوسته، «مجوزدهی» (۱۱) برای استفاده از اطلاعات تبدیل به یک هنجار شده است. این مسئله برای کتابخانه‌ها اهمیت فراوانی دارد، زیرا کتابخانه‌ها باید ظرفیت‌ها و توانایی‌های خود را در برخورد با مجوزها، به عنوان قراردادهای قانونی، وسعت دهند و از این که شرط‌های قید شده در قرارداد، نیازهای کتابخانه را مرتفع می‌سازد اطمینان حاصل کنند. همچنین راه‌های مناسب برای اجرای آن شرایط را به وجود آورند (۱۱، ص ۳۱۷).

یکی دیگر از مسائلی که کتابخانه‌ها در عصر رقومی با آن روبه‌رو هستند این است که آن‌ها بیش از پیش به واحدهای بازرگانی تبدیل می‌شوند و از مجموعه‌هایشان، نه فقط برای جلب منفعت استفاده‌کننده، بلکه برای به‌دست‌آوردن سود

مالی استفاده می‌کنند (۲، ص ۲۸۵). یکی از راه‌های کسب درآمد توسط این گونه کتابخانه‌ها، ارائه خدماتی چون خدمات تحویل مدرک است. خدمات تحویل مدرک از طریق شبکه‌های الکترونیکی، به معنای انتقال الکترونیکی مدارک خواهد بود. اما انتقال اسناد و مدارک ذخیره‌شده به صورت الکترونیکی از طریق شبکه‌ها، به خودی خود یکی از حقوق انحصاری صاحبان حق قلمداد می‌گردد، مانند حق «انتقال به عموم» (۱۲)، «اجرای عمومی» (۱۳) و «کلان‌پخش» (۱۴) (۶، ص ۱۲). از آنجا که این گونه خدمات ماهیتی اقتصادی دارند، افرادی چون «پی. برنت هوگن هولتس»، معتقدند که ارائه تصویری روشن در برابر اجتماع، از نقش عمومی و اجتماعی کتابخانه‌ها - در مقابل نقش اقتصادیشان - می‌تواند برخی از مشکلات مربوط به حق مؤلف در خدمات تحویل مدرک را حل کند (همانجا، ص ۱۰).

استفاده‌کنندگان نهایی

مهم‌ترین دلیل نشر هر اثر، استفاده‌کننده نهایی است. نشر به طور کلی به معنای دسترس پذیر ساختن اثر در جامعه است. تا سال‌های اخیر استفاده‌کنندگان اندکی بوده‌اند که، بجز از طریق کتابخانه‌ها، به مقدار عظیمی از اطلاعات دسترسی دسترسی مستقیم داشته باشند. اما با استفاده روزافزون از انتشارات مستقیم (۱۵)، این الگو سریعاً در حال تغییر است و استفاده‌کنندگان، در حال حاضر می‌توانند از طریق رایانه‌های کتابخانه‌ها و سازمان‌های پژوهشی، یا مستقیماً از خانه به پایگاه‌های الکترونیکی دسترسی پیدا کنند (۲، ص ۲۸۵).

مصرف‌کنندگان اطلاعات یا استفاده‌کنندگان نهایی، دیگر دریافت‌کنندگان متن فیزیکی اثر نیستند که آن را بخوانند و کنار بگذارند، بلکه با مسلح شدن به ابزار رقومی، آن‌ها توانایی ایفای نقشی فعال در تعامل با متون و اطلاعات را دارند که این امر به دلیل ماهیت اطلاعات یا همان شکل‌پذیری در شبکه‌های رقومی است (۱۰).

شاید برخی افراد فکر کنند که معنای کامل عمل نسخه‌برداری یا «باز تولید» (۱۶) را می‌دانند، در حالی که در موقعیت‌های زیادی این عمل رخ می‌دهد و استفاده‌کننده از آن آگاهی ندارد. مثلاً دیدن اطلاعات در صفحه رایانه بدون عمل باز تولید یا نسخه‌برداری (ذخیره‌سازی موقت)، ناممکن است و طبق قوانین حق مؤلف، عمل باز تولید از حقوق انحصاری صاحبان حقوق است و باید با کسب اجازه آن‌ها انجام شود (۳، ص ۱۲۴). پس، استفاده‌کننده در استفاده از شبکه‌های پیوسته، برای دیدن اطلاعات مجبور به ذخیره‌سازی موقت آن در حافظه رایانه می‌شود. حال، آیا چنین عملی واقعاً بازتولید خوانده می‌شود؟ در این باره نظرها متفاوت‌اند. مثلاً «شورای جوامع اروپایی» (۱۷) بر این عقیده است که ذخیره‌سازی موقت، همان بازتولید اثر و از حقوق انحصاری صاحبان حق می‌باشد (۶، ص ۱۲).

قانون حق مؤلف ذاتاً ملی است، اما برخی شبکه‌های اطلاع‌رسانی، از جمله شبکه جهانی اینترنت، از لحاظ ساختار و ماهیت، بین‌المللی هستند (۳، ص ۱۲۸). حال، استفاده‌کنندگان چنین شبکه‌های بین‌المللی تابع کدام قوانین هستند؟ قوانین کشوری که استفاده‌کننده در آنجا و دریافت‌کننده اطلاعات است، یا قوانین کشوری که منشأ صدور اطلاعات بوده؟ «نظریه‌های صدور و دریافت» (۱۸) - یعنی اجرای قوانین کشوری که منشأ صدور اطلاعات است یا کشوری که دریافت‌کننده اطلاعات است - دقیقاً در محیط رقومی کاربرد ندارد. هنگامی که استفاده‌کننده، در حال تورق شبکه جهانی وب، برای به دست آوردن اطلاعات، از راه دور بر روی جایی کلیک می‌کند، نمی‌داند که آیا اطلاعات از همان سایت و کشور میزبانی که در حال تورق است می‌آید یا ممکن است از سایتی در کشور ثالث منشأ گرفته باشد. در این حالت تکلیف چیست؟ در این رابطه، نظریه دریافت بسیار ساده است: قوانینی که تقدم دارند قوانین کشوری هستند که استفاده‌کننده در آنجا قرار دارد. اما باید گفت که مکان همیشه واضح نیست. به عنوان ساکن کشور الف، من می‌توانم از خطوط تلفن برای برای اتصال به اینترنت در کشور ب استفاده کنم، از نگاه نظام، من در کشور ب قرار دارم. این مسئله ممکن است بدیهی باشد، اما از اهمیت بسزایی برخوردار است (۵).

راه‌حل‌های فنی در رابطه با حق مؤلف در محیط رقومی

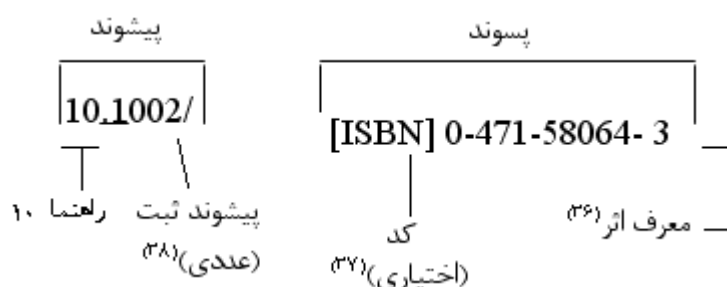
با توجه به رشد فناوری اطلاعات و شبکه‌های اطلاع‌رسانی، فنون و روش‌های خاصی نیز برای حفاظت از اطلاعات در این شبکه‌ها به وجود آمده است. برای حفاظت از اطلاعات در شبکه‌های رقومی روش‌های گوناگون و متفاوتی چون «به‌هم‌ریزی» (۱۹)، «برچسب‌گذاری» (۲۰) و «رمزنویسی» (۲۱) در حال گسترش هستند. از مهم‌ترین موارد استفاده از نظام برچسب‌گذاری در حفاظت از اطلاعات و بهره‌گیری از مواد مشمول حق مؤلف، نظام «شناسایی جهانی داده‌ها» (۲۲) است. این نظام روشی برای رمزگذاری تمامی اشکال داده‌های رقومی است که اگر این رمز پاک یا عوض شود، ساختار داده‌ها به هم می‌ریزد و ارزش آن‌ها از بین می‌رود (۱۵، ص ۳۵۳).

شاید زمانی «نظام مدیریت حق مؤلف الکترونیکی» (۲۳) برای صاحبان حقوق، رویایی بیش نبوده، اما عصر این نظام‌های الکترونیکی در حال طلوع است و این برای صاحبان حقوق، رویایی است که به حقیقت پیوسته و آن‌ها می‌توانند حقوق مادی خود را به دست آورند و نسخه‌برداری غیر مجاز را کاملاً کنترل کنند. اما برای برخی دیگر مانند کتابداران، کابوسی شبانگه‌ای است، چون باعث می‌گردد دسترسی به اطلاعات توسط مالکان حقوق کاملاً کنترل شود (۲، ص ۲۸۷). نظام‌های مدیریت حق مؤلف اساساً پایگاه‌هایی اطلاعاتی‌اند که شامل اطلاعاتی درباره آثار، مؤلف و دیگر صاحبان حقوق، هستند. این اطلاعات در کمک به فرایند صدور مجوز برای استفاده از آثار به وسیله دیگران مورد نیازند. پس هسته اصلی این نظام‌ها دو چیز است: شناسایی اطلاعات و حقوق، و دیگری «ابزار صدور مجوز» (۲۴). استفاده‌کننده بوسیله یک نظام کامل مدیریت حق مؤلف الکترونیکی، اطلاعات و حقوق قابل دسترسی را کاوش می‌کند و بطور پیوسته درخواست مجوز را ارائه می‌کند و بدون هیچ گونه دخالت انسانی، پاسخ را از نظام دریافت می‌دارد. البته حالت مطلوب این است که نظام علاوه بر این که حق استفاده از اطلاعات را به استفاده‌کننده می‌دهد، خود اطلاعات را هم برای او فراهم کند. احتمال زیادی می‌رود که شبکه‌های جهانی اطلاع‌رسانی در آینده، به استفاده‌کنندگان اجازه کاوش، انتخاب، «فروفرستی» (۲۵) و بطور همزمان، به‌دست آوردن حق استفاده از اطلاعات را بدهند. عرصه اصلی استفاده از نظام‌های مدیریت حق مؤلف الکترونیکی، تصفیه حقوقی برای اطلاعات منتقل شده در شبکه‌های رقومی است. استفاده‌کننده ممکن است هم اطلاعات و هم حقوق دسترسی به اطلاعات را به‌دست آورد، یا ممکن است اطلاعات را از قبل داشته باشد و به حقوق یا حقوق اضافی در رابطه با آن نیاز داشته باشد. این نظام‌ها بهترین و شاید تنها راه تصفیه حقوقی در شبکه‌های رقومی، یا نظارت بر استفاده از اطلاعات فرستاده شده توسط این شبکه‌ها هستند (۵). اما یکی از مهم‌ترین موانع بر سر راه این نظام‌ها، جمع‌آوری «حق‌التالیف» (۲۶)‌ها و پول نقد است. اگر چه کنترل نسخه‌برداری از نظر فنی امکان‌پذیر است، اما جمع‌آوری واقعی پول نقد امر بسیار مشکلی است (۲، ص ۲۸۶).

شناسایی آنچه که در شبکه‌های رقومی منتقل می‌شود، بخش ضروری یک نظام مدیریت حق مؤلف الکترونیکی است. در این رابطه امروزه «شناسه» (۲۷)‌های استاندارد متعددی تحت بررسی یا در حال استفاده هستند که بسیاری از آن‌ها بوسیله «سازمان بین‌المللی استاندارد» (ایزو) به وجود آمده‌اند و برای شناسایی مواد کاربرد دارند. برخی از این استانداردها استانداردها عبارت‌اند از: «کد استاندارد بین‌المللی اثر» (۲۸) که از طرف اتحادیه بین‌المللی انجمن‌های مؤلفان و مصنفان به وجود آمده و برای آثار موسیقی در حال استفاده است. این کد از شماره‌های گنگی تشکیل شده که ماهیتاً هیچ‌گونه اطلاعاتی را شامل نمی‌شوند و هر شماره علاوه بر منحصر به فرد بودن برای هر اثر، کلیدی برای پایگاه اطلاعاتی است که اطلاعات مربوط به اثر را دارد. شناسه دیگر «شماره استاندارد بین‌المللی موسیقی» (۲۹) است که در حوزه موسیقی کاربرد دارد و توسط سازمان بین‌المللی استاندارد به وجود آمده. «شماره استاندارد بین‌المللی مواد دیداری - شنیداری» (۳۰) از شناسه‌های دیگری است که از شانزده رقم گنگ تشکیل شده و برای شناسایی همه انواع مواد شنیداری و دیداری به کار می‌رود. از دیگر شناسه‌هایی که بیش از سی سال است برای کتاب‌ها و نشریات ادواری استفاده می‌شوند، «شماره استاندارد بین‌المللی کتاب» (۳۱) و «شماره استاندارد بین‌المللی نشریات ادواری» (۳۲) هستند. نشریات توسط «شابن» فقط در سطح عنوان شناسایی می‌شوند نه مقالات، نمودارها و ... (۵).

یکی از شناسه‌های بسیار مهم و در حال گسترش، «شناسه اشیای رقومی» (۳۳) است. شناسه اشیای رقومی (دی‌آی)،

استاندارد بین‌المللی نوظهور و مهمی برای شناسایی آثار منتشر شده در شبکه جهانی اینترنت می‌باشد. با استفاده از این شناسه، تجارت آثار منتشر شده در اینترنت امکان‌پذیر می‌گردد، به نحوی که حق مؤلف نیز محافظت می‌شود و پدیدآورندگان آثار به حقوقشان می‌رسند (۹). این شناسه به‌خودی‌خود یک شناسه نیست، بلکه هم ساختاری را برای شناسه فراهم می‌کند و هم یک نظام پایدار هدایت‌کننده به پایگاه اطلاعاتی حاوی اطلاعات مربوط را. هدف از «شناسه اشیا راقومی» که توسط «انجمن ناشران آمریکا» و با همکاری «اتحادیه طرح‌های پژوهشی ملی» در نمایشگاه کتاب فرانکفورت در سال ۱۹۹۷ شروع به کار کرد، به‌وجودآوردن روشی برای شناسایی معتبر و پایدار اشیا راقومی، و نیز به‌وجودآوردن نظامی بود که بازرگانی الکترونیکی را تسهیل کند و نظام‌های خودکار مدیریت حق مؤلف را ممکن سازد. این شناسه اساساً دو چیز است: یک نظام شناسایی که بطور بالقوه برای تمامی آثار و اشکال مختلف آن آثار قابل استفاده است، و یک «راهنما» (۳۴) یا «پایگاه اطلاعات مرکزی» (۳۵) که با استفاده از شماره‌های شناسه، فرد را به منبع مناسب اطلاعات می‌برد. «دی‌آی» از بخش‌های زیر تشکیل شده:

این شناسه بسیار انعطاف‌پذیر است، چون در آن می‌توان از شناسه‌های دیگر نیز استفاده کرد (در مثال بالا از شماره استاندارد بین‌المللی کتاب استفاده شده است) (۵). همانطور که از شکل پیدا است، «دی‌آی» ترکیب ساده‌ای دارد و از دو بخش تشکیل شده: پیشوند و پسوند. پیشوند ثبت، شماره مربوط به ناشری است که «دی‌آی» را تعیین می‌کند. شماره اول این شناسه (در این مثال، عدد ۱۰)، به راهنمایی اشاره دارد که پیشوند را به ناشر اختصاص داده است. قسمت پسوند این شناسه، با یک کد اختیاری آغاز می‌شود. این کد اختیاری به نرم‌افزار یا استفاده‌کنندگان نشان می‌دهد که معرف اثر از یک الگوی شناخته شده برای شناسایی اثر استفاده می‌کند. معرف اثر می‌تواند هر «سلسله نویسه‌ای» (۳۹) را به کار گیرد، یعنی هر نویسه را که قابل چاپ باشد می‌توان در این قسمت به کار گرفت. تنها در زمان وارد کردن «دی‌آی» به «مکانیاب جهانی منابع» (۴۰) یا «یوآرال» است که در این زمینه محدودیت‌هایی وجود دارد. حتی «یوآرال» ها را هم می‌توان در قسمت معرف اثر وارد کرد (۹). شناسه اشیا راقومی از نظر عملکرد مانند مکانیاب جهانی منابع است، به این صورت که استفاده‌کننده می‌تواند روی آن کلیک کند و مستقیماً به راهنمای شناسه برود که پس از آن، استفاده‌کننده به منبع اطلاعاتی مربوط به همان شناسه جهت‌دهی می‌گردد. شناسه‌های متعدد و مختلفی برای شناسایی آثار وجود دارند و تا زمانی که یک نظام شناسایی جهانی و واحد به وجود نیاید و مورد توافق قرار نگیرد، نظام‌های مدیریت حق مؤلف الکترونیکی باید قادر باشند که در محیط‌های «چند رمزی» (۴۱) عمل کنند (۵).

از طرف دیگر طرح‌های متعددی برای حفاظت از مواد مشمول حق مؤلف در شبکه‌های راقومی اجرا شده‌اند یا در حال اجرا اجرا هستند. یکی از این پروژه‌ها «سایتد» (حق مؤلف مدارک منتقل شده به صورت الکترونیکی) (۴۲) است. فلسفه اصلی اصلی این طرح آن است که «چون ما با اطلاعاتی مواجه هستیم که به صورت راقومی ذخیره‌سازی و مهم‌تر از آن، پردازش می‌شوند، بنابراین در محیط راقومی این امکان وجود دارد که فرایندهایی را که بخش اجتناب‌ناپذیر فناوری راقومی هستند کنترل کنیم و در نتیجه، نسخه‌برداری از مواد مشمول حق مؤلف را تحت کنترل درآوریم» (۲، ص ۲۸۶). این طرح که

توسط کمیسیون اروپا اجرا شده، روشی است که در آن مواد مشمول حق مؤلف رمزنویسی می‌شوند؛ سپس مطالب گزیده برای استفاده‌کنندگان هزینه می‌شوند، و سرانجام همان مطالب برای آن‌ها کشف رمز می‌گردند (۱۵، ص ۳۵۴). از دیگر طرح‌هایی که می‌توان نام برد، طرح «کاپیکت» (۴۳) است که توسط کتابخانه بریتانیا و با استفاده از الگوی «سایتد» انجام می‌شود. این پروژه با موضوع متعادل کردن دسترسی به اطلاعات به وسیله ردگیری استفاده از مواد، و اجرت برای صاحبان حقوق سر و کار دارد و در این روش برای خواندن اطلاعات و استفاده از آن، نیاز به کلید مخصوصی است (۲، ص ۲۸۷). در این روش، مواد مشمول حق مؤلف رمزنویسی می‌شوند و در زمانی که استفاده‌کننده نیاز به استفاده از مواد داشته باشد، مجوز استفاده از مواد با دادن کلیدی مجازی یا حقیقی برای رمزگشایی مواد، در موقع استفاده به او داده می‌شود. این مواد را می‌توان مشاهده کرد و در شرایط خاصی بسته به نوع مجوز از آن‌ها نسخه‌برداری نمود. اما ذخیره‌کردن این اطلاعات کشف‌رمز شده بر روی دیسکت، یا انتقال آن ابداً ممکن نیست و مواد را فقط در شکل رمزنویسی می‌توان ذخیره کرد که مشاهده آن نیازمند محیطی شبیه «کاپیکت» خواهد بود (۱۴، ص ۴۳).

حق مؤلف و فقرای اطلاعاتی

با توجه به اهمیت و نقش اطلاعات در توسعه همه‌جانبه از یک طرف و از طرف دیگر با نگاهی به جریان‌های نوظهور برای حفاظت شدید از اطلاعات - که به برخی از آن‌ها اشاره شد - چه آینده‌ای را می‌توان برای فقرای اطلاعاتی پیش‌بینی کرد؟ با ظهور شکل‌های فنی کنترل و همچنین تعهدات قانونی برای استفاده از اطلاعات، خطر حفاظت کامل از اطلاعات و در نتیجه کنترل کامل آن وجود دارد. کنترل کامل اطلاعات معنایی جز این نخواهد داشت که هرگونه دسترسی به اطلاعات مستلزم پرداخت قیمتی می‌شود و ناگفته پیداست که کشورهای فقیر هستند، فقر اطلاعاتی هم هر چه بیش‌تر دامنگیر آن‌ها خواهد شد. در صورتی که قوانین سنتی حق مؤلف، امتیازات و حقوقی به استفاده‌کنندگان می‌دادند و حق مؤلف منجر به حفاظت و کنترل کامل اطلاعات نمی‌شد، بلکه استفاده از آن‌ها را فقط برای مقاصد خاصی محدود می‌کرد. اگر تمامی عقاید و ایده‌ها و بطور کلی اطلاعات، به روش‌های فنی، قانونی، و ... محافظت و کنترل شوند، چیزی که اتفاق می‌افتد فقیرتر شدن فقرای اطلاعاتی است (۸، ص ۲۲۵).

در چنین فضایی، همانطور که «کریستوفر زایلینسکی» می‌گوید: جریان اطلاعات «جریان متراکم یک سویه‌ای است که از سمت غرب به سمت دیگر سرازیر می‌شود. تراکم این جاده ناشی از حرکت واگن‌های مهر و موم شده و مطمئنی است که تا دور دست افق را پوشانده‌اند و نگهبانان مسلحی از آن محافظت می‌کنند که فقط با رمز نوشته و کارت‌های اعتباری رقومی صحبت می‌کنند. تنها وسائط نقلیه معمولی را، عده‌ای قلیلی از آدم‌های وسواسی و افراد خنگ، مقدس‌مآب‌ها و منحرفین دیوانه هدایت می‌کنند. در سمت مقابل چیزی در حرکت نیست، از هیچ جریان معادل یا معکوسی از اطلاعات جهان سوم در پایین دست، یا از هیچ جریان مخالفی از فرهنگ مقابل، نشانی نیست (۱۵، ص ۳۴۵-۳۴۴).

البته برای ایجاد تعادل در دو سوی این فرایند، طرح‌های زیادی انجام شده است که می‌توان از طرح‌های «اکسترامید» (۴۴) از سوی «سازمان جهانی بهداشت»، «اکستراسای» (۴۵) از سوی یونسکو و «اگرام» (۴۶) از سوی فائو نام برد. در این طرح‌ها، هر ماه متن کامل بهترین مجلات کشورهای در حال رشد، بر روی دیسک فشرده نمایه می‌شود. این طرح‌ها اگرچه اگرچه موفق هستند، اما واضح است که بخش بسیار کوچکی از انبوه اطلاعات را ارائه می‌کنند (همان، ص ۳۴۷).

رواج نگرش‌های کالاگرایانه صرف نسبت به اطلاعات - مانند نگرش «گات» (۴۷) (توافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت) - به تولیدات فکری، برای فقرای اطلاعاتی و افرادی که توان خرید اطلاعات را ندارند، بسیار ناگوار است. «گات» متضمن این تفکر است که افراد عرضه‌کننده تولیدات فکری، باید قادر به کنترل کامل آن باشند و چون اطلاعات و آثار فکری اموال بازرگانی قلمداد می‌شوند، آن‌ها از منع دسترسی افرادی که توان پرداخت پول در قبال اطلاعات را ندارند، رضایت کامل دارند (همان، ص ۳۴۹).

چنین نگرش‌هایی نسبت به آثار فکری و تأکید شدید بر حفاظت از اطلاعات و نیز بی‌توجهی به استفاده‌کنندگان و مسائلی

چون «استفاده» منصفانه» (۴۸) یا «برخورد منصفانه» (۴۹)، شکاف بین فقرای اطلاعاتی و اغنیای اطلاعاتی را عمیق‌تر خواهد کرد. حتی در خود کشورهایی که از نظر اطلاعاتی غنی هستند نیز، افراد ناتوان امکان دسترسی به اطلاعات را نخواهند داشت.

استفاده منصفانه در عصر رقومی

اگر قوانین حق مؤلف فقط حفاظت شدید از اطلاعات را برای صاحبان حقوق فراهم آورند، اکثر استفاده‌هایی که از آثار مشمول حق مؤلف به عمل می‌آید (مانند استفاده‌های آموزشی و پژوهشی) نیاز به کسب اجازه از صاحبان حقوق خواهد داشت. حفاظت شدید از اطلاعات توسط صاحبان حقوق، از برخی فعالیت‌های اجتماعی جلوگیری می‌کند و احتمالاً صاحبان حق فقط استفاده‌هایی را که مطابق با علایق و منافع آن‌ها است، مجاز می‌شمارند. قوانین سنتی حق مؤلف، حقوق حقوق انحصاری صاحبان حقوق را، با استثنائاتی به عنوان حقوق استفاده‌کنندگان، محدود می‌کنند. این گونه استثنائات برای استفاده‌هایی چون آموزش، نسخه‌برداری کتابخانه‌ای و دیگر فعالیت‌هایی هستند که باعث رشد و پیشرفت دانش می‌گردند، و بطور کلی هدف آن‌ها کسب سود و نفع اقتصادی نیست. انعطاف‌پذیرترین و شاید مهم‌ترین این استثنائات، «استفاده» منصفانه» است (۱، ص ۱۳۰۸). در باب این‌که استفاده» منصفانه چه نوع استفاده‌ای است و چه استفاده‌هایی را می‌توان منصفانه نامید، قوانین کشورهای مختلف، یکسان نیستند. طبق قوانین حق مؤلف آمریکا، در این رابطه چهار عامل عامل را باید مورد توجه قرار داد: (۱) هدف و نوع استفاده، یعنی آیا استفاده، ماهیت تجاری و اقتصادی دارد یا اهداف آموزشی و غیر انتفاعی؛ (۲) ماهیت اثر مشمول حق مؤلف؛ (۳) مقدار و میزان حجم استفاده شده از اثر در مقایسه با کل اثر؛ (۴) تأثیر این استفاده بر بازار بالقوه اثر یا ارزش آن. بر اساس این عوامل، استفاده‌هایی چون نسخه‌برداری برای استفاده شخصی، پژوهشی یا آموزش کلاسی، در شمار استفاده» منصفانه قرار می‌گیرند که نیازی به کسب اجازه از صاحبان حقوق ندارند (۱۲). طبق گفته خانم «مری لورینگ» (۵۰): «استفاده» منصفانه یک سوپاپ اطمینان ضروری برای برای حق مؤلف است» (۷، ص ۱۳۱۳). اما در مورد اهمیت و ضرورت وجود این «سوپاپ» در عصر رقومی نظرات متفاوت و گاه متضادی وجود دارد. برخی از افراد - عمدتاً ناشران - اعتقاد دارند که استفاده منصفانه قابل کاربرد و گسترش در محیط رقومی نیست و در مقابل آن‌ها افرادی - عمدتاً کتابداران - وجود دارند که مثل خانم «سندی نورمن» (۵۱) معتقدند «هیچ دلیل علمی نسبت به این‌که داشتن امتیازات و استثنائات خاص در قوانین حق مؤلف باعث زیان‌رسیدن به حقوق مادی و اقتصادی صاحبان حق می‌شود، وجود ندارد، بلکه با دیدی دیگر، کتابخانه‌ها با فراهم آوردن امکان دسترسی به آثار، در گسترش اثر و همچنین بالا بردن مقام و منزلت نویسندگان مشارکت خواهند کرد» (۸، ص ۲۲۵). با نگاهی بیطرفانه می‌توان گفت که از طرفی، تفاسیر وسیع و گسترده از استفاده» منصفانه ممکن است حفاظت از حق مؤلف را کم‌رنگ کند و بطور حتم، بیش‌تر خدمات ناشران علمی را که به اشاعه متون و اطلاعات علمی می‌پردازند از بین ببرد (۴، ص ۱۳۴۶)، و از طرف دیگر، عدم توجه به آن در قوانین حق مؤلف و تمرکز بر حفاظت از اطلاعات، مسائلی را پیش خواهد آورد که در بحث فقر اطلاعاتی تا اندازه‌ای به آن‌ها اشاره شد.

کشورهایی که مواردی چون استفاده» منصفانه یا برخورد منصفانه در قوانین حق مؤلفشان وجود ندارد، در سازگار کردن این قوانین با نیازها و شرایط خاصی که توسط فناوری رقومی به وجود آمده، دچار مشکلات بسیار می‌گردند، زیرا آن‌ها فاقد چنین روش کنترلی هستند و آن به این دلیل است که استفاده از آثار و اطلاعات در شکل رقومی، مستلزم نسخه‌برداری از آن‌ها - حداقل در زمان دریافت اطلاعات - است و قوانین حق مؤلفی که هرگونه استفاده از نسخه‌های رقومی آثاری را که مشمول حق مؤلف هستند تخلف می‌شمارند و جزو حقوق انحصاری صاحبان حق می‌دانند، ممکن است سختگیرتر و خشک‌تر از آن باشند که قابل احترام و اجرا باشند (۱۰).

حق مؤلف را نباید فقط ابزاری برای کنترل و حفاظت شدید مالکیت معنوی قلمداد کرد، بلکه دارای مفاهیم مهمی بیش از حقوق مالکیت است. به عنوان ابزار خط مشی عمومی و اجتماعی، حق مؤلف باید ارزش‌های اجتماعی والا تر و وسیع‌تری را

نتیجه‌گیری

حق مؤلف به عنوان ابزاری برای حمایت از حقوق پدیدآورندگان، ناشران و کلاً تمامی صاحبان حقوق، با ورود به عصر رقومی بطور جدی دچار مشکلات و چالش‌های متعددی شده است. عدم برنامه‌ریزی و توانایی در حل این مشکلات می‌تواند منشأ بروز مشکلات دیگری در جریان انتقال اطلاعات باشد.

فناوری اگرچه امکان کنترل بسیار بالای استفاده و دسترسی به اطلاعات را فراهم آورده و ناشران نیز از این امر خشنودند، اما با کمی تأمل متوجه می‌شویم که در نظر گرفتن استفاده‌کنندگان به عنوان مجموعه‌ای که اطلاعات برای استفاده آنها منتشر می‌شود، و بی‌توجهی به حقوق و خواسته‌های این استفاده‌کنندگان در امر دسترسی به اطلاعات، و توجه صرف به حفاظت از اطلاعات، نتایج ناگواری خواهد داشت. بیش‌تر استفاده‌کنندگان به دلایلی - بیش‌تر اقتصادی - قادر به استفاده از اطلاعات نخواهند بود و کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، بیش‌تر استفاده‌کنندگان خود را از دست می‌دهند و ناشران نیز بخش عظیمی از بازار استفاده‌کنندگان را از دست خواهند داد. اطلاعات در کنترل عده‌ای قلیلی از افراد جامعه قرار خواهد گرفت و «پول در برابر اطلاعات» یک هنجار خواهد شد.

حق مؤلف علاوه بر سازگار کردن و روزآمد کردن خود با شرایط جدید، باید راهکار مناسب و موثری را برای برقراری تعادل بین حفاظت و دسترسی به اطلاعات به وجود آورد. باید به عنوان ابزاری عمل کند که حقوق تمامی عناصر درگیر در جریان انتقال اطلاعات را، و نه فقط بخشی خاص از چرخه، عظیم انتقال اطلاعات را مورد حمایت و توجه قرار دهد. قوانین حق مؤلف ذاتاً ملی هستند، اما اطلاعات مرزهای جغرافیایی را در نوردیده و در سرتاسر جهان در حال رفت و آمد و انتقال است و به عبارتی، مرز نمی‌شناسد. برای برخورد با این هماهنگی، قوانین حق مؤلف و مالکیت معنوی باید رنگ و بویی بین‌المللی بگیرند و این جنبه را نیز مورد توجه قرار دهند.

پی‌نوشت‌ها

- 1-Authority
- 2-Plasticity
- 3-Ray wall
- 4-On-Line
- 5-Unit-pricing
- 6-Usage-based pricing
- 7-Fixed pricing
- 8-Selective Dissemination of Information (SDI)
- 9-Current Awareness Services
- 10-Computer signals
- 11-Licensing
- 12-Communication to the public
- 13-Public performance
- 14-Broadcasting

15-Online publication
16-Reproduction
17-Council of European communities
18-Emission and reception theories
19-Hashing
20-Tagging
21-Encryption
22-Universal Data Identification (UDID)
23-Electronic Copyright Management System (ECMS)
24-Licensing Tool
25-Downloading
26-Royalty
27-Identifier
28-International Standard Work Code (ISWC)
29-International Standard Music Number (ISMN)
30-International Standard Audiovisual Number (ISAN)
31-International Standard Book Number (ISBN)
32-International Standard Serial Number (ISSN)
33-Digital Object Identifier (DOI)
34-Directory
35-Central database
36-Item ID
37-Code (optional)
38-Registrant Prefix
39-Character String
40-Universal Resource Locator (URL)
41-Multi Code
42-Copyright in Transmitted Electronic Documents (CITED)
43-Copyright Ownership in Computer Assisted Training (COPICAT)
44-ExtraMed
45-ExtraSci
46-AgRom
47-GATT (General Agreement on Tariffs and Trade)
48-Fair use
49-Fair dealing
50-Mary Levering
51-Sandy Norman

1. Bottler, Dwayne K. (1999). "CONFU-sed: Security, Safe Harbors, and Fair Use Guidelines". Journal of the American society for information science, 50(14), p.1308-1312.
2. Cornish, Graham p. (1997). "Electronic copyright management systems: Dreams, Nightmare or Reality?". IFLA journal , 23 (4), p.284-287.
3. Cornish, Graham p. (1998). "Copyright and document delivery in the electronic environment". Interlending and Document Supply, 26 (3), p.123-129.
4. Day, Colin (1999). "The Economics of Publishing; The Consequences of Library and Research Copying". Journal of the American Society for Information Science, 50 (14), p. 1346-1349.
5. Gervais, Daniel J. (2001). "Electronic Rights Management and Digital Identifier Systems" at: <http://www.press.umich.edu/jep/04-03/gervais.html> .
6. Hugenholtz, p. Bernt (1994). "Copyright and Electronic Document Delivery Services". Interlending and Document Supply, 22 (3) p.8-14.
7. Levering, Mary. (1999). "What's Right About Fair Use Guidelines for the Academic Community?". Journal of the American Society for Information Science, 50 (14), p.1313-1319.
8. Norman, Sandy (1998). "Copyright in the Electronic Environment" AVLmmi, 23 (4), p.254-258.
9. Rosenblatt, Bill (2001), "The Digital Object Identifier, Solving Dilemma of Copyright Protection Online" at: Available: <http://www.press.umich.edu/jep/03-02/doi.html> .
10. Samuelson, Pamela (2001). "Copyright, Digital Data, and Fair Use in Digital Networked Enviromnents" at: <http://www.lexum.umontreal.ca/en/equipes/technologie/conter.html> .
11. Scott, Marianne (1996). "Library-Publisher Relations in the Next Millennum: The Library Perspective". IFLA journal, 22 (5/6), p.316-319.
12. Smith, Millison (2001). "Fair Use and distance Learning in the Digital Age". at: <http://www.press.umich.edu/jep/05-04/smith.html>
13. Wall, Ray (1999). "Copying for Research and Private Study in the Electronic Environment". Managing information, 6 (8), p.56.

و حق تکثیر». ترجمه فاطمه فهیم نیا. فراگام هایی در اطلاع رسانی: گزیده مقالات نوزدهمین کنفرانس بین المللی اطلاع رسانی پیوسته، ۷-۵ دسامبر ۱۹۹۵ لندن. تهران: مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ص ۲۷-۴۶.

۱۵. زایلینسکی، کریستوفر (۱۳۷۷). «عصرالکترونیک و فقرای اطلاعاتی: فرصت ها و مخاطرات». ترجمه، عباس گیلوری. فراگام هایی در اطلاع رسانی: گزیده مقالات نوزدهمین کنفرانس بین المللی اطلاع رسانی پیوسته، ۷-۵ دسامبر ۱۹۹۵ لندن. تهران: مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ص ۳۴۳-۳۷۰.

۱۶. کورنیش، گراهام پ. (۱۳۷۶). «حق مولف منابع الکترونیکی». ترجمه امیر غائبی، گزیده مقالات ایفلا (چین ۲۵-۳۱ اوت ۱۹۹۶)، زیر نظر عباس حری، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۲۴۲-۲۵۰.

۱۷. مرادی، نورالله (۱۳۵۲). «حق مولف». نامه انجمن کتابداران ایران، دوره ششم، شماره ۲، تابستان، ص ۸۳-۱۰۶.

۱۸. نایت، نانسی اچ. و بالیو، دیوید ب. (۱۳۷۹). «ایجاد الگوهای جدید قیمتگذاری برای نشر الکترونیکی». ترجمه، حمید محسنی. فراگام هایی در اطلاع رسانی: گزیده مقالات بیستمین کنفرانس بین المللی اطلاع رسانی پیوسته، دسامبر ۱۹۹۶ لندن. تهران: مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ص ۲۹۲-۲۴۱.